

UCHWAŁA NR 779/19
ZARZĄDU WOJEWÓDZTWA ŚWIĘTOKRZYSKIEGO
Z DNIA 3 LIPCA 2019 r.

W SPRAWIE:

Przyjęcia Założeń programowych Strategii Rozwoju Województwa Świętokrzyskiego 2030+

NA PODSTAWIE:

Art. 11 ust. 1, 2 oraz art. 41 ust. 2 pkt 1 i 4 ustawy z dnia 5 czerwca 1998 r. o samorządzie województwa (Dz. U. z 2019 r. poz. 512), uchwała się co następuje:

§ 1

Przyjmuje się Założenia programowe Strategii Rozwoju Województwa Świętokrzyskiego 2030+, stanowiące załącznik nr 1 do niniejszej Uchwały.

§ 2

Wykonanie uchwały powierza się Marszałkowi Województwa Świętokrzyskiego.

§ 3

Uchwała wchodzi w życie z dniem podjęcia.

MARSZAŁEK
WOJEWÓDZTWA ŚWIĘTOKRZYSKIEGO

ANDRZEJ BĘTKOWSKI

Załącznik do Uchwały nr 779/19
Zarządu Województwa Świętokrzyskiego
z dnia 3 lipca 2019 r.

Zarząd Województwa Świętokrzyskiego

**Założenia programowe
Strategii Rozwoju
Województwa Świętokrzyskiego 2030+**

Czerwiec 2019 r.

SPIIS TREŚCI:

- 1. Wprowadzenie**
- 2. Uwarunkowania formalno-prawne strategii rozwoju województwa**
- 3. Przestanki opracowania Strategii Rozwoju Województwa Świętokrzyskiego 2030+**
 - 3.1. Uwarunkowania europejskie
 - 3.2. Uwarunkowania krajowe
 - 3.3. Uwarunkowania regionalne
- 4. Wyzwania stojące przed regionem świętokrzyskim**
- 5. Organizacja procesu opracowania SRWŚ 2030+**
 - 5.1. Zasady opracowania Strategii SRWŚ 2030+
 - 5.2. Podmioty zaangażowane w proces opracowania SRWŚ 2030+
 - 5.3. Ramowy harmonogram opracowania SRWŚ 2030+
 - 5.4. Ocena ex-ante
 - 5.5. Prognoza oddziaływania na środowisko
 - 5.6. Konsultacje społeczne
 - 5.7. Działania promocyjne i informacyjne
- 6. Źródła informacji dla procesu opracowania SRWŚ 2030+**

1. Wprowadzenie

Strategia rozwoju województwa jest podstawowym i najważniejszym dokumentem samorządu województwa określającym obszary, cele i kierunki polityki rozwoju regionu. Obowiązująca od 2013 roku *Strategia Rozwoju Województwa Świętokrzyskiego do roku 2020* jest trzecim w dwudziestoletniej historii samorządu województwa świętokrzyskiego kluczowym dla rozwoju regionu dokumentem. Pierwszym była Strategia z 2000 roku wyznaczająca główne kierunki rozwoju regionu w nowych granicach administracyjnych. Druga Strategia została przyjęta przez Sejmik Województwa Świętokrzyskiego w dniu 26 października 2006 r. na mocy uchwały nr XLII/508/06, jako aktualizacja poprzedniej. Aktualnie obowiązująca Strategia została przyjęta uchwałą nr XXXIII/589/13 Sejmiku Województwa Świętokrzyskiego z dnia 16 lipca 2013 r. i stanowi odzwierciedlenie koncepcji polityki rozwoju i celów strategicznych dla perspektywy finansowej Unii Europejskiej na lata 2014-2020, a jej horyzont czasowy upływa w dniu 31 grudnia 2020 roku.

Mając powyższe na uwadze, a także zmiany zaistniałe w otoczeniu formalno-prawnym, odnoszące się do prowadzenia polityki rozwoju, w tym przyjęcie w dniu 14 lutego 2017 roku *Strategii na rzecz Odpowiedzialnego Rozwoju do roku 2020 (z perspektywą do 2030 r.)*, Samorząd Województwa Świętokrzyskiego podjął działania mające na celu opracowanie nowego dokumentu. W dniu 25 lutego 2019 r. Sejmik Województwa Świętokrzyskiego przyjął Uchwałę nr V/73/19 w sprawie określenia zasad, trybu i harmonogramu opracowania Strategii Rozwoju Województwa Świętokrzyskiego 2030+ (SRWŚ 2030+).

Dokument pn. *Założenia programowe Strategii Rozwoju Województwa Świętokrzyskiego 2030+* jest efektem prac i analiz prowadzonych w Departamencie Inwestycji i Rozwoju oraz stanowi pierwszy etap w procesie opracowania SRWŚ 2030+. Jest dokumentem kierującym i określającym główne przesłanki oraz strukturę Strategii. Prezentuje podstawowe ramy formalne, elementy Strategii wynikające z wymogów prawnych, zasady opracowania oraz wstępny harmonogram.

Dokument ma charakter otwarty i elastyczny, co oznacza, że jego treść może zostać rozbudowywana i uzupełniona o dodatkowe informacje, zwłaszcza w odniesieniu do zmieniających się uwarunkowań systemowych i programowych.

2. Uwarunkowania formalno-prawne strategii rozwoju województwa

W chwili obecnej (czerwiec 2019 r.) proces przygotowania, konsultowania, przyjmowania i oceny oddziaływania na środowisko strategii rozwoju województwa określają trzy ustawy:

- 1) Ustawa z dnia 6 grudnia 2006 r. o zasadach prowadzenia polityki rozwoju¹ (uzppr);
- 2) Ustawa z dnia 5 czerwca 1999 r. o samorządzie województwa² (usw);
- 3) Ustawa z dnia 3 października 2008 r. o udostępnianiu informacji o środowisku, udziale społeczeństwa w ochronie środowiska oraz ocenach oddziaływania na środowisko³ (uooś).

Uzppr określa wymogi dotyczące struktury strategii rozwoju województwa. Zgodnie z zapisami ustawy strategia powinna zawierać następujące elementy:

- 1) diagnozę sytuacji w odniesieniu do zakresu objętego programowaniem strategicznym, z uwzględnieniem stanu środowiska oraz różnicowań przestrzennych;
- 2) prognozę trendów rozwojowych w okresie objętym strategią;
- 3) określenie celów rozwoju, w tym kierunków interwencji, w zakresie objętym strategią wraz z pożądanymi wskaźnikami realizacji, z uwzględnieniem różnicowań przestrzennych lub terytorialnych;
- 4) system realizacji i ramy finansowe.

Strategia rozwoju województwa musi być spójna ze średniookresową strategią rozwoju kraju. Może obejmować okres wykraczający poza okres jej, jeżeli wynika to ze specyfiki rozwojowej w danym obszarze oraz może zawierać elementy inne niż określone powyżej, jeżeli wynika to ze zobowiązań międzynarodowych.

Usw określa zestaw celów, który powinien być uwzględniony w strategii rozwoju województwa. Są to:

- 1) pielęgnowanie polskości oraz rozwój i kształtowanie świadomości narodowej, obywatelskiej i kulturowej mieszkańców, a także pielęgnowanie i rozwijanie tożsamości lokalnej,
- 2) pobudzanie aktywności gospodarczej,
- 3) podnoszenie poziomu konkurencyjności i innowacyjności gospodarki województwa,
- 4) zachowanie wartości środowiska kulturowego i przyrodniczego przy uwzględnieniu potrzeb przyszłych pokoleń,
- 5) kształtowanie i utrzymanie ładu przestrzennego.

Usw formułuje także zakres przedmiotowy zawartości dokumentu strategii, która ma zawierać:

- 1) diagnozę sytuacji społeczno-gospodarczej województwa;
- 2) określenie celów strategicznych polityki rozwoju województwa;

¹ Dz. U. z 2018 r. poz. 1307, 1669.

² Dz. U. z 2019 r. poz. 512.

³ Dz. U. z 2018 r. poz. 2081, z 2019 r. poz. 630.

- 3) określenie kierunków działań podejmowanych przez samorząd województwa dla osiągnięcia celów strategicznych polityki rozwoju województwa.

Cele Strategii powinny być powiązane z obszarami, w jakich samorząd województwa prowadzi politykę rozwoju województwa, na które składają się:

- 1) tworzenie warunków rozwoju gospodarczego, w tym kreowanie rynku pracy,
- 2) utrzymanie i rozbudowa infrastruktury społecznej i technicznej o znaczeniu wojewódzkim,
- 3) pozyskiwanie i łączenie środków finansowych: publicznych i prywatnych, w celu realizacji zadań z zakresu użyteczności publicznej,
- 4) wspieranie i prowadzenie działań na rzecz podnoszenia poziomu wykształcenia obywateli,
- 5) racjonalne korzystanie z zasobów przyrody oraz kształtowanie środowiska naturalnego, zgodnie z zasadą zrównoważonego rozwoju,
- 6) wspieranie rozwoju nauki i współpracy między sferą nauki i gospodarki, popieranie postępu technologicznego oraz innowacji,
- 7) wspieranie rozwoju kultury oraz sprawowanie opieki nad dziedzictwem kulturowym i jego racjonalne wykorzystywanie,
- 8) promocja walorów i możliwości rozwojowych województwa,
- 9) wspieranie i prowadzenie działań na rzecz integracji społecznej i przeciwdziałania wykluczeniu społecznemu.

Usw potwierdza wymóg spójności dokumentów strategicznych poziomu krajowego i regionalnego. Art. 11 ust. 1d stanowi, że strategia rozwoju województwa uwzględnia cele średniookresowej strategii rozwoju kraju, krajowej strategii rozwoju regionalnego, odpowiednich strategii ponadregionalnych, a także cele i kierunki koncepcji przestrzennego zagospodarowania kraju.

Samorząd województwa, przy formułowaniu strategii rozwoju województwa i realizacji polityki jego rozwoju, współpracuje w szczególności z:

- a) jednostkami lokalnego samorządu terytorialnego z obszaru województwa oraz z samorządem gospodarczym i zawodowym;
- b) administracją rządową, szczególnie z wojewodą;
- c) innymi województwami;
- d) organizacjami pozarządowymi oraz podmiotami wymienionymi w art.3 ust.3 ustawy z dnia 24 kwietnia 2003r. o działalności pożytku publicznego i o wolontariacie;
- e) szkołami wyższymi i jednostkami naukowo-badawczymi.

Uoos (art. 46) nakładają obowiązek przeprowadzenia strategicznej oceny oddziaływania na środowisko projektu strategii, co zostało szeroko omówione w pkt. 4.6 niniejszego dokumentu.

3. Przesłanki opracowania Strategii Rozwoju Województwa Świętokrzyskiego 2030+

Proces opracowania nowej Strategii musi uwzględniać zmieniającą się sytuację społeczno-gospodarczą w kraju i na świecie, dlatego istotne jest uwzględnienie istniejących i perspektywicznych uwarunkowań rozwoju.

Od momentu przyjęcia przez Sejmik Województwa Świętokrzyskiego w 2013 r. *Strategii Rozwoju Województwa Świętokrzyskiego do roku 2020*, sytuacja w Polsce, Unii Europejskiej oraz na świecie uległa głębokim przemianom. Zmiany społeczne, gospodarcze oraz kryzysy polityczne, a zwłaszcza proces opuszczania Unii Europejskiej przez Wielką Brytanię (Brexit) stawiają przed Europą, Polską, a także regionem świętokrzyskim nowe wyzwania.

Dodatkowo, kształtuje się nowe otoczenie w obszarze polityki regionalnej, prezentowane w nowopowstających dokumentach strategicznych na szczeblu europejskim i krajowym, a w konsekwencji w regulacjach prawnych.

3.1. Uwarunkowania europejskie

Od 15 lat Polska jest członkiem Unii Europejskiej, co oznacza, że obok osiągania celów krajowych, powinna również dążyć do realizacji celów europejskich. Dokumenty przygotowywane przez państwa członkowskie powinny uwzględniać kierunki rozwoju przyjęte dla całego obszaru UE. Dotyczy to również Strategii Rozwoju Województwa Świętokrzyskiego 2030+, która musi być dostosowana do zmieniającego się kontekstu europejskiego.

W Unii Europejskiej toczy się obecnie dyskusja nad kierunkami interwencji UE w najbliższych latach. Nie został jednak przygotowany żaden dokument planowania strategicznego na okres po 2020 roku, w związku z czym cele zarządzania rozwojem UE wynikają z poziomu operacyjnego, tj. z projektu rozporządzeń dla Polityki Spójności oraz projektu struktury Wieloletnich Ram Finansowych (WRF) na lata 2021-2027 opracowanych przez Komisję Europejską.

Zgodnie z zaprezentowanym w dniu 29 maja 2018 r. projektem pakietu legislacyjnego polityki spójności, zamiast dotychczasowych jedenastu celów, fundusze będą programowane w ramach pięciu celów polityki, na podstawie których Europa ma stać się:

1. **Bardziej inteligentna** (*smarter*), dzięki innowacjom, cyfryzacji, transformacji gospodarczej oraz wsparciu dla małych i średnich przedsiębiorstw;
2. **Bardziej zielona** (*greener*), wdrażająca porozumienie paryskie i inwestująca w transformację sektora energetycznego, w odnawialne źródła energii oraz w walkę ze zmianą klimatu;
3. **Lepiej powiązana** (*connected*) z siecią transportu strategicznego i siecią cyfrową;

4. **Bardziej społeczna** (*social*), realizująca cele europejskiego filaru praw socjalnych i inwestująca w wysokiej jakości zatrudnienie, edukację, umiejętności, integrację społeczną i równy dostęp do opieki zdrowotnej;
5. **Blizsza obywatelom** (*closer to citizens*), dzięki wspieraniu lokalnych strategii rozwoju i zrównoważonego rozwoju obszarów miejskich w całej UE.

Powyższe cele powinny stać się istotnym elementem podczas przygotowanie SRWŚ 2030+.

Kierując się dążeniem do zmniejszania różnicowań w rozwoju poszczególnych krajów członkowskich oraz zachowania wewnętrznej spójności w wymiarze społecznym, ekonomicznym i terytorialnym, Unia Europejska będzie w dalszym ciągu realizować Politykę Spójności oraz Wspólną Politykę Rolną. Jednak w znacznie większym stopniu będzie wspierać działania w takich obszarach jak migracje oraz bezpieczeństwo i obronność.

Projekt struktury WRF na lata 2021-2027, opublikowany w dniu 2 maja 2018 r. wskazał na następujące priorytety ujęte w siedmiu tytułach:

1. Jednolity rynek, innowacje i gospodarka cyfrowa;
2. Spójność i wartości;
3. Zasoby naturalne i środowisko;
4. Migracja i zarządzanie granicami;
5. Bezpieczeństwo i obrona;
6. Sąsiedztwo i świat;
7. Europejska administracja publiczna.

Komisja Europejska zapowiedziała ograniczenie wielkości kluczowych dla Polski funduszy w ramach Polityki Spójności oraz Wspólnej Polityki Rolnej, przy czym w ogólnej puli środków może wzrosnąć udział Europejskiego Funduszu Społecznego (EFS+), a zmaleć udział Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego i Funduszu Spójności.

Przy podziale funduszy strukturalnych pomiędzy kraje unijne najważniejszym kryterium pozostanie wielkość PKB w przeliczeniu na jednego mieszkańca w danym państwie, ale Komisja wskazuje też na dodatkowe kryteria, które będą brane pod uwagę. Wśród nich wymienia się stopę bezrobocia (zwłaszcza wśród osób do 25 roku życia), wskaźniki związane z walką ze zmianami klimatu, wskaźniki związane z przyjmowaniem i integracją imigrantów.

3.2. Uwarunkowania krajowe

Na konieczność przygotowania nowej Strategii wpływają także zmiany uwarunkowań społeczno-gospodarczych zachodzących w Polsce, w tym w szczególności powstanie nowego paradygmatu rozwoju regionalnego.

W dniu 14 lutego 2017 r. Rada Ministrów przyjęła *Strategię na rzecz Odpowiedzialnego Rozwoju (SOR)*, która pełni rolę średniookresowej strategii rozwoju kraju. Dokument ten na nowo zdefiniował model rozwojowy Polski – wizję, zasady, cele i priorytety rozwoju kraju

w wymiarach: gospodarczym, społecznym i przestrzennym. Do najważniejszych zapisów SOR dotyczących programowania strategicznego należą wprowadzenie koncepcji planowania zintegrowanego tj. planowania społeczno-gospodarczego i przestrzennego oraz zwiększenie koncentracji polityki regionalnej na obszarach problemowych.

Szczególną rolę wśród wynikających z SOR horyzontalnych strategii pełni *Krajowa Strategia Rozwoju Regionalnego (KSRR)*, która wprost odnosi się do poziomu regionalnego (strategii rozwoju województwa). Określa ona systemowe ramy prowadzenia polityki regionalnej zarówno przez rząd wobec regionów, jak i wewnątrz nich. Definiuje główne zasady współpracy i koordynacji działań podejmowanych przez rząd na poziomie krajowym, z działaniami podejmowanymi przez samorząd terytorialny na poziomie regionu.

Projekt *Krajowej Strategii Rozwoju Regionu 2030. Rozwój społecznie wrażliwy i terytorialnie zrównoważony*⁴ uwzględnia aktualne uwarunkowania i wyzwania rozwojowe wynikające z procesów demograficznych, globalizacji, nowej perspektywy finansowej Unii Europejskiej oraz przede wszystkim ze *Strategii na rzecz Odpowiedzialnego Rozwoju*. Wskazuje on główne kierunki zmian po 2020 roku w polityce regionalnej w wymiarze strategicznym. Są to:

- Rozwój społecznie wrażliwy i terytorialnie zrównoważony;
- Większa selektywność i koncentracja wsparcia (terytorialna i tematyczna) – obszary strategicznej interwencji (OSI);
- Większe zaangażowanie i współpraca instytucji publicznych, prywatnych, pozarządowych na rzecz rozwoju lokalnego i regionalnego;
- Większa skala instrumentów adresowanych z poziomu krajowego do poziomu subregionalnego i obszarów powiązanych funkcjonalnie (miejskich i wiejskich).

Obowiązujący porządek prawny, w tym art. 11 ust. 1d i ust. 1da ustawy z dnia 5 czerwca 1998 roku o samorządzie województwa nakazuje, by strategia rozwoju województwa uwzględniała cele *SOR*, *KSRR* oraz *Koncepcji Przestrzennego Zagospodarowania Kraju (KPZK)*.

Koncepcja Przestrzennego Zagospodarowania Kraju 2030 to nadrzędny, strategiczny dokument rządowy stanowiący podstawę do prowadzenia krajowej polityki przestrzennej państwa. Definiuje on cele polityki przestrzennego zagospodarowania kraju, wśród których najważniejsze to podwyższenie konkurencyjności głównych ośrodków miejskich, poprawa spójności wewnętrznej kraju oraz poprawa dostępności terytorialnej kraju w różnych skalach przestrzennych.

W 2018 r. Ministerstwo Inwestycji i Rozwoju sfinalizowało prace nad dokumentem pn. *System zarządzania rozwojem Polski*, który został przyjęty przez Radę Ministrów w dniu 29 października 2018 r. Dokument ten wprowadził szereg zmian, spośród których najważniejsza to integracja systemu programowania społeczno-gospodarczego i planowania przestrzennego na wszystkich poziomach zarządzania. Oczekiwany rezultat jest utworzenie jednolitego systemu zarządzania i koordynacji polityk publicznych

⁴ Projekt z dn. 08.05.2019 r.

wspomagających procesy rozwojowe w Polsce. Wdrożone zostanie również podejście projektowe w administracji rządowej przy realizacji działań rozwojowych. Szczegółowe rozwiązania dotyczące systemu zarządzania będą sukcesywnie wprowadzane przez nowelizacje m.in. ustawy o zasadach prowadzenia polityki rozwoju oraz samorządowych ustaw ustrojowych.

3.3. Uwarunkowania regionalne

Na podstawie analiz prowadzonych w Departamencie Inwestycji i Rozwoju, poniżej opisane zostały wybrane czynniki mające wpływ na sytuację społeczno-gospodarczą. Są one oparte przede wszystkim na danych statystycznych GUS według stanu na koniec 2017 lub 2018 r. (chyba, że wskazano inaczej).

Uwarunkowania społeczne

Stan ludności

Województwo świętokrzyskie jest jednym z najmniejszych województw w Polsce, zarówno pod względem powierzchni, jak i liczby ludności. Populacja regionu liczy 3,23% ogółu ludności kraju. Na koniec 2018 r. liczba mieszkańców wyniosła 1 241 546 osób, tj. mniej o 3,2% niż w 2010 roku. Niestety skala tego ubytku była najwyższa w kraju. Spadki w większym stopniu dotknęły tereny miejskie niż wiejskie. Za wyjątkiem woj. mazowieckiego, procesy depopulacyjne dotyczą wszystkie polskie regiony, ale dynamika tego zjawiska jest szczególnie wysoka w województwie świętokrzyskim. Zgodnie z prognozami demograficznymi ten negatywny trend będzie się najprawdopodobniej utrzymywał.

Struktura wiekowa

W ostatnich latach w województwie świętokrzyskim narastały niekorzystne zmiany struktury wiekowej ludności i miały one silniejsze natężenie w porównaniu z resztą kraju. W ciągu dziewięciu lat (2010-2018) liczba dzieci i młodzieży w wieku 0-17 lat zmalała o 12,2% (w kraju 4,2%), udział w populacji tych osób spadł z 18,3% do 16,6% (w kraju do 18,1%). W analizowanym okresie liczba osób w wieku produkcyjnym zmniejszyła się o 8,0% (w kraju o 6,3%), a ich udział w populacji – z 63,6% do 60,5% (w kraju do 60,6%). W tym czasie bardzo szybko wzrosła liczba osób w wieku poprodukcyjnym (mężczyźni powyżej 65 lat i kobiety powyżej 60 lat), tj. o 22,7%. W 2018 roku odsetek osób najstarszych w społeczeństwie w województwie świętokrzyskim wyniósł 23 % i był wyższy niż w kraju (21,4%).

Ruch naturalny ludności

Przyrost naturalny na 1000 ludności w regionie w ostatnich latach utrzymywał się w przedziale wartości ujemnych. Jedynym powiatem, gdzie w 2017 r. liczba urodzeń na 1000 tysięcy przewyższała liczbę zgonów był powiat kielecki (1,3), tutaj także odnotowano istotną poprawę w województwie stosunku do 2013 roku. Podobnie jak w kraju, tak też w woj. świętokrzyskim wyższa wartość wskaźnika charakteryzowała w 2017 roku obszary wiejskie regionu. Pod względem omawianego wskaźnika świętokrzyskie uplasowało się na przedostatnim miejscu wśród województw, gorsza sytuacja dotyczyła tylko woj. łódzkiego.

W ostatnich latach wartość współczynnika dzietności zarówno w woj. świętokrzyskim, jak i w pozostałych województwach, oscyluje znacznie poniżej poziomu zapewniającego prostą zastępowalność pokoleń (ok. 2,15). Województwo świętokrzyskie pod względem omawianego wskaźnika z wartością 1,26 zajmowało w 2017 roku ostatnie miejsce wśród województw, przy średniej dla Polski na poziomie 1,45. Niewiele lepsza sytuacja dotyczyła woj. opolskiego (1,29), a najkorzystniejsza wartość dzietności wystąpiła w woj. pomorskim (1,63).

Migracje

W 2018 roku w województwie świętokrzyskim saldo migracji wewnętrznych wynosiło - 2 628 osób. Jedynym powiatem, w którym wskaźnik ten osiągnął wartość dodatnią był powiat kielecki (394 osoby). Do obszarów, gdzie saldo migracji osiągnęło najbardziej niekorzystne wartości należały: m. Kielce (-611 osób), powiat ostrowiecki (-409 osób) i skarżyski (-355 osób).

Inaczej niż w przypadku salda migracji wewnętrznych, saldo migracji zagranicznych notowało w 2018 roku w skali kraju i regionu dodatnie wartości. W województwie świętokrzyskim bilans wyjeżdżających poza granice kraju i powracających zamknął się na poziomie 176 osób. Ujemne wartości salda w 2018 roku zostały odnotowane tylko w powiatach skarżyskim (-5 osób) i jędrzejowskim (-1 osoba). Na uwagę zasługuje fakt, że jeszcze w 2014 roku saldo migracji zagranicznych w regionie pozostawało ujemne.

Z analizy ruchów migracyjnych w województwie świętokrzyskim wynika, że fala wyjazdów zagranicznych z regionu (począwszy od 2015 roku) została znacznie ograniczona, niepokojące jest natomiast wciąż utrzymujące się ujemne saldo migracji wewnętrznych. W dalszym ciągu więcej osób opuszcza region niż do niego przyjeżdża. Głównymi przyczynami takiego stanu rzeczy są wciąż niekorzystne, w porównaniu z innymi województwami warunki na świętokrzyskim rynku pracy, w tym wysoki poziom bezrobocia wśród młodzieży, czy np. niższe od średnich krajowych płace, oferowane przez firmy w regionie.

Kapitał ludzki

Jakość kapitału ludzkiego jest jednym z kluczowych czynników wpływających na rozwój społeczno-gospodarczy regionu. Poziom wykształcenia mieszkańców województwa świętokrzyskiego od lat systematycznie rośnie. Udział ludności z wykształceniem wyższym w grupie wiekowej 15-64 lata wyniósł w 2018 r. 25,3%. Jest to niemal dwukrotny wzrost od 2004 roku. Wynik ten plasuje region na 8 miejscu w kraju. Zwraca uwagę znaczna przewaga kobiet z województwa świętokrzyskiego posiadających dyplom wyższej uczelni (około 32,9% wobec 18,2% w przypadku mężczyzn).

Uzupełnianie wiedzy i umiejętności zawodowych jest w dzisiejszych czasach warunkiem koniecznym. Niestety, mimo dość dynamicznego wzrostu poziomu wyższego wykształcenia, w regionie świętokrzyskim, podobnie jak w Polsce, zauważalna jest niewielka aktywność edukacyjna osób dorosłych. Województwo świętokrzyskie na tle innych polskich regionów zajmuje bardzo niską pozycję pod względem udziału osób w wieku 25-64 lata w kształceniu lub szkoleniu. Wskaźnik ten w 2018 roku wyniósł 3,2 % (5,7% w Polsce), co usytuowało województwo na 15 miejscu w kraju.

Kapitał społeczny

Kształtowanie się kapitału społecznego jest uwarunkowane wieloma czynnikami. Jednym z nich jest aktywność obywatelska wyrażona w działalności organizacji społecznych. W 2016 r. w województwie świętokrzyskim aktywnie działało 2,9 tys. stowarzyszeń i podobnych organizacji społecznych, fundacji, społecznych podmiotów wyznaniowych oraz organizacji samorządu gospodarczego i zawodowego. Sytuowało to region na 13 miejscu w Polsce, natomiast w przeliczeniu na 1 mieszkańca na 9 miejscu. Omawiane organizacje zrzeszały w województwie świętokrzyskim łącznie 200 tys. członków.

Jednym z ważniejszych determinantów umożliwiających rozwój kapitału społecznego jest kultura. Centra i ośrodki kultury to instytucje, które prowadzą wszechstronną działalność społeczną, kulturalną i edukacyjną. Aktywizują lokalne społeczności i tworzą warunki do integracji mieszkańców. Liczba podmiotów działających w obszarze kultury w województwie świętokrzyskim w 2017 r. wynosiła 497, co stawiało region na 15 miejscu w kraju, natomiast w przeliczeniu na 100 000 ludności liczba ta w województwie świętokrzyskim wyniosła 40 (9 miejsce w Polsce). Najwięcej było bibliotek i placówek biblioteczno-informacyjnych (61,6% ogółu podmiotów), a centra kultury, domy kultury, ośrodki kultury, kluby i świetlice stanowiły 24,7%.

Uwarunkowania gospodarcze

Przedsiębiorczość

W województwie świętokrzyskim w 2018 roku do rejestru REGON było wpisanych 113 717 podmiotów gospodarki narodowej, co stanowiło zaledwie 2,6% wszystkich podmiotów tego typu w kraju (13 miejsce wśród województw w kraju). Mniejszy procentowy udział firm w rejestrze REGON miały tylko województwa lubelskie, podlaskie i opolskie. W mieście Kielce zarejestrowanych jest ponad ¼ przedsiębiorstw w regionie (28 321 podmiotów). Natomiast łącznie na obszarze Kielc i powiatu kieleckiego (powiat kielecki – 17 548 podmiotów, co stanowi 15% firm działających w regionie) zarejestrowanych było aż 40% podmiotów gospodarczych województwa. Najmniej podmiotów zarejestrowanych było w powiecie o charakterze typowo rolniczym - kazimierskim oraz pińczowskim (odpowiednio 1 895 i 2 667 jednostek). Pod względem ilości podmiotów zarejestrowanych w rejestrze REGON na 1000 mieszkańców województwo plasowało się na 12 pozycji w kraju.

Napawa optymizmem fakt, że świętokrzyskie jest w pierwszej piątce województw w kraju pod względem rejestracji nowych firm. Od 2013 roku do 2018 roku obserwowana w tym zakresie jest tendencja wzrostowa, z wyjątkiem roku 2014, kiedy to odnotowano niewielki spadek w stosunku do roku ubiegłego. Omawiana dynamika zakładania nowych podmiotów w świętokrzyskim uplasowała się na poziomie 11,71% i znacznie przewyższała krajową, która wynosiła 7,43%. Największy przyrost nowopowstałych firm odnotowano w woj. lubelskim (17,76%).

W latach 2013-2017 w Polsce odnotowano ponad 11% ubytek podmiotów z kapitałem zagranicznym. Tendencja spadkowa zaobserwowana została również w świętokrzyskim. W 2017 roku w regionie było jedynie 169 podmiotów z kapitałem zagranicznym. Od 2013 roku w świętokrzyskim ubyło ich ponad 8%. W powiecie kazimierskim od 3 lat nie ma podmiotu z udziałem kapitału zagranicznego.

Głównymi gałęziami przemysłu na terenie świętokrzyskiego jest przemysł: metalowy i maszynowy (Skarżysko-Kamienna, Starachowice, Kielce), materiałów budowlanych (Kielce, Pińczów, Małogoszcz, Ożarów), ceramiczny (Końskie, Ćmielów), hutniczy (Ostrowiec Świętokrzyski), energetyczny (Połaniec). Należy podkreślić, że przemysł województwa ukształtował się w powiązaniu z zasobami skalnymi i energetycznymi zlokalizowanymi w regionie świętokrzyskim. Województwo świętokrzyskie należy do grupy województw, w których odnotowuje się wysoki udział firm działających w sekcji związanej z przemysłem i budownictwem – 24,19% (27 505 podmiotów w 2018 roku). Świętokrzyskie zajmuje pod tym względem 2 miejsce w kraju, przy średniej 21,60%. Nieznacznie większy procentowy udział podmiotów w tej sekcji miało jedynie województwo opolskie – 24,32%.

PKB wypracowane w województwie świętokrzyskim, w cenach bieżących wynosiło w 2016 r. 43 448 mln PLN, natomiast w przeliczeniu na 1 mieszkańca w 2016 r. osiągnęło poziom 34 633 PLN (12 miejsce w kraju).

Rolnictwo stanowi istotną część gospodarki województwa świętokrzyskiego. Zwłaszcza południowa część województwa świętokrzyskiego związana jest z rolnictwem, co zdeterminowane jest warunkami naturalnymi, w tym korzystniejszą strukturą jakościową gleb. Szczególnie mocno rozwija się uprawa warzyw gruntowych. Znaczący jest również odsetek gospodarstw sadowniczych oraz specjalizujących się w uprawie krzewów. W ogólnej wartości globalnej produkcji rolniczej w 2017 r. w województwie świętokrzyskim 63,4% stanowiła produkcja roślinna, natomiast na produkcję zwierzęcą przypadało 36,6%. W tym samym roku liczba zatrudnionych w sekcji rolnictwo, leśnictwo, łowiectwo i rybactwo w województwie wynosiła 149 670 osób, co odpowiadało 31,10% wszystkich zatrudnionych w regionie i 6,26% wszystkich zatrudnionych w tej sekcji w Polsce. Rolnictwo ma więc duże znaczenie dla rozwoju regionu świętokrzyskiego, zarówno z uwagi na znaczną część terytorium zajmowaną przez obszary rolnicze, jak i duży odsetek ludzi pracujących w tej branży. Konieczne jest jednak dążenie do zwiększania produktywności i poziomu konkurencyjności tego sektora.

Rynek pracy

W latach 2013-2017 zarówno w kraju, jak i w województwie mieliśmy do czynienia ze stałym wzrostem zatrudnienia osób w wieku 15-64 lata. W 2017 roku w regionie badany wskaźnik osiągnął wartość 63,6%, odnotowując w omawianym okresie wzrost o 5,6 p. p., przy wzroście dla kraju o 6,1 p. p. Pod względem liczby nowo utworzonych miejsc pracy, województwo świętokrzyskie z 15,2 tys. miejsc w 2017 roku zajmowało 14 miejsce przed woj. lubuskim i opolskim. W regionie wciąż utrzymuje się wysoki udział zatrudnionych w sekcji rolnictwo, leśnictwo, łowiectwo i rybactwo, która ma stosunkowo niski wpływ na budowanie produktu krajowego brutto, a niewielki udział zatrudnionych w sektorze usług.

W województwie świętokrzyskim w ostatnich latach notowano znaczny spadek bezrobocia. W 2018 roku stopa bezrobocia rejestrowanego wyniosła 8,3% i w porównaniu do 2013 roku spadła o 8,3 p. p., przy spadku w Polsce o 7,6 p. p. W 2018 roku najwyższą stopą bezrobocia charakteryzował się powiat skarżyski – 15,7%, opatowski – 13,7%, konecki – 11,5%, ostrowiecki – 11,3% i kielecki – 10,9%. Najniższą stopę bezrobocia zanotowano w powiecie buskim – 3,9%. W latach 2013-2018 największy spadek bezrobocia wystąpił w powiatach: koneckim (spadek o 12,7 p. p.), skarżyskim (o 12,2 p. p.) i ostrowieckim (o 11,2 p. p.). Jednak w porównaniu z większością województw stopa bezrobocia w regionie jest wysoka (13 miejsce), a tylko miasto Kielce oraz powiat buski w świętokrzyskim charakteryzuje niższe bezrobocie niż średnia dla Polski.

W regionie w 2018 roku utrzymywały się niekorzystne trendy w strukturze bezrobocia, tj.: wysoki odsetek ludzi młodych do 30 roku życia - 28,5%, niski poziom wykształcenia (wykształcenie zasadnicze zawodowe, gimnazjalne i niższe posiadało 47,0% ogółu bezrobotnych), długotrwałe pozostawanie bez pracy (pow. 12 miesięcy) - 36,7%, wysoki udział bezrobotnych bez kwalifikacji zawodowych - 25,6% oraz bez doświadczenia zawodowego - 23,2%, wysoki udział bezrobotnych powyżej 50 roku życia (24,6%).

Wynagrodzenia

W latach 2013-2017, poziom wynagrodzeń w woj. świętokrzyskim w stosunku do średnich wynagrodzeń brutto w kraju, nie zmienił się znacząco i w 2017 roku ukształtował się poniżej średniej płacy w Polsce. Mieszkańcy regionu zarabiali średnio 3 911,49 PLN, tj. 13,6% poniżej średniej krajowej. Najmniejszą różnicę wysokości płacy w stosunku do krajowej notowano w: m. Kielce (92,7%), powiecie jędrzejowskim (92,3%) oraz starachowickim (90,9%), natomiast największą w kazimierskim (73,1%).

W porównaniu do pozostałych województw, świętokrzyskie pod względem poziomu wynagrodzeń zajmowało w 2017 roku 13 miejsce, przed województwami: kujawsko-pomorskim, podkarpackim i warmińsko-mazurskim. Od 2013 roku poziom wynagrodzeń w regionie nie zmniejszył dystansu do średniego wynagrodzenia brutto w Polsce. Średnia pensja w woj. świętokrzyskim w 2017 roku była niższa o 616,40 PLN od średniej krajowej i o 1 612,16 PLN od wynagrodzeń w woj. mazowieckim. Na relatywnie niską wysokość płac w województwie wpływa m. in. niewystarczająca liczba konkurencyjnych na rynku krajowym i zagranicznym innowacyjnych firm oferujących atrakcyjne, dobrze płatne miejsca pracy.

Działalność B+R

Działalność badawczo-rozwojowa ma istotny wpływ na możliwości rozwojowe regionów. W 2017 roku na działalność badawczo-rozwojową wydano w regionie 144 mln złotych, co stanowiło zaledwie 0,7% kwoty wydawanej na ten cel w skali kraju, plasując tym samym województwo świętokrzyskie na końcu rankingu wśród wszystkich województw. Podobnie niski procentowy udział kwot na B+R zanotowano w województwach lubuskim – 0,8% i opolskim 0,91%. Niskie nakłady na B+R w województwie świętokrzyskim mogą przekładać się na fakt, że świętokrzyskie zajmuje jedno z ostatnich miejsc (14 miejsce wśród województw w kraju) pod względem średniego udziału przedsiębiorstw innowacyjnych w ogólnej liczbie przedsiębiorstw (w 2017 r. 12,2%, i od 2013 r. wartość tego wskaźnika wzrosła o 0,1%). Średni udział przedsiębiorstw innowacyjnych w kraju, na przestrzeni lat 2013-2018 ulegał wahaniom i ostatecznie w 2017 r. wyniósł 14,5%.

Uwarunkowania infrastrukturalne

Infrastruktura drogowa

Przez region świętokrzyski przebiegają odcinki ośmiu ciągów komunikacyjnych zaliczonych do kategorii dróg krajowych, o łącznej długości 753,1 km. Pod tym względem województwo zajmuje ostatnie miejsce w Polsce. Region świętokrzyski znajduje się poza korytarzami sieci autostrad, a do dróg ekspresowych zaliczone są obecnie tylko drogi krajowe nr 7 na kierunku północ-południe i droga nr 74 na kierunku zachód-wschód. Długość dróg ekspresowych w 2017 roku wynosiła 76,8 km i wzrosła od 2016 roku o 19,7 km. Pod względem długości tego rodzaju dróg, nasze województwo znajduje się na przedostatnim miejscu w kraju, przed województwem podlaskim (61 km), a różnica z najwyższym znajdującym się województwem łódzkim (449 km) wynosi aż 372 km. Atutem województwa jest gęstość dróg wojewódzkich (w 2017r. - 123,4 km/100 km², 3 miejsce w kraju) oraz gęstość dróg powiatowych i gminnych o nawierzchni twardej (w 2017 r. - 107,7 km/100 km², 3 miejsce w kraju).

Infrastruktura kolejowa

Przez teren województwa świętokrzyskiego przebiega 10 odcinków linii kolejowych o całkowitej długości 721 km, z czego 270 km to linie znaczenia państwowego, a 451 km to pozostałe linie. Funkcjonuje tu także wybudowana w latach 80-tych linia kolejowa szerokotorowa Hrubieszów — Huta “Katowice” (Linia Hutnicza Szerokotorowa), która przeznaczona jest obecnie do przewozów towarowych, tranzytowych. Najważniejsze znaczenie dla gospodarki województwa posiadają węzły kolejowe w Kielcach i Skarżysku Kamiennej, stacja w Sędziszowie oraz stacje obsługujące przemysł wydobywczy i związane z nim przetwórstwo: Rykoszyn, Sitkówka-Nowiny, Małogoszcz i Ożarów. Mimo, że długość eksploatowanych linii kolejowych w województwie jest najkrótsza w Polsce, to znacznie lepiej wygląda gęstość linii kolejowych, która utrzymuje się na poziomie 6,2 km na 100 km² (9 miejscu w kraju w 2017 roku).

Infrastruktura lotnicza

Transport lotniczy w województwie świętokrzyskim w chwili obecnej opiera się na lotnisku komunikacyjnym położonym w miejscowości Masłów koło Kielc, gdzie odbywa się ruch nieregularny o charakterze sportowym i biznesowym. Jeśli chodzi o ruch pasażerski, mieszkańcy województwa korzystają głównie z lotnisk województw ościennych tj. Warszawa, Kraków, Katowice.

Infrastruktura energetyczna

W województwie świętokrzyskim infrastruktura energetyczna jest w 50% wyeksploatowana (zamortyzowana), a linie elektroenergetyczne wymagają znacznych nakładów na modernizację. Niezbędna jest reelektryfikacja obszaru województwa, która powinna polegać nie tylko na odnowieniu starej infrastruktury energetycznej, ale także na zwiększeniu przepustowości sieci wynikających z przyrostu obecnie stosowanych i wykorzystywanych odbiorników elektrycznych.

Infrastruktura środowiskowa

Długość czynnej sieci rozdzielczej wodociągowej w kraju wynosiła w 2017 r. - 303 903,1 km, zaś w województwie świętokrzyskim - 13 715,2 km, co stanowiło 4,5% w stosunku do Polski. Mimo wysokiej gęstości sieci wodociągowej w województwie na tle kraju (6 miejsce w Polsce), odsetek korzystających z niej wynosił w 2017 r. 91,3% ogółu ludności województwa, co stawia województwo na 11 miejscu pod tym względem w Polsce.

Czynna sieć kanalizacyjna w województwie miała w 2017 roku 6 122,2 km długości, co stanowiło 3,9% długości sieci kanalizacyjnej w Polsce (156 780,5 km), przy czym charakteryzowała się podobnie jak sieć wodociągowa dość wysoką (wyższą od krajowej – 50,1 km) gęstością tj. 52,3 km na 100 km². Odsetek korzystających z sieci kanalizacyjnej wynosił w 2017 r. 58,7%, zaś w kraju 70,5%. Pod tym względem nasz region znalazł się na przedostatnim miejscu w Polsce, przed województwem lubelskim.

Gorzej wygląda w regionie gęstość sieci gazowej, która wynosiła w 2017 r. 32,6 km/100 km² i plasowała się poniżej poziomu krajowego (41,9 km). Łączna długość rozdzielczej sieci gazowej w świętokrzyskim wynosiła 3 814,5 km. Z instalacji sieci gazowej w 2017 r. korzystało 37,0% ogółu ludności województwa, co jest przedostatnim wynikiem w kraju (przed województwem podlaskim - 28,4%).

Pod względem liczby oczyszczalni ścieków ogółem województwo świętokrzyskie plasowało się na niskiej, 13 pozycji wśród województw Polski. Niezależnie od zwiększającej się liczby oczyszczalni i procentowego oraz liczebnego wzrostu ilości mieszkańców z nich korzystających, ten ostatni wskaźnik stawia województwo na przedostatnim miejscu w kraju.

W regionie świętokrzyskim sukcesywnie wzrasta odsetek odpadów komunalnych zbieranych selektywnie w odniesieniu do ogółu zebranych odpadów. W 2017 r. znajdowało się 10 czynnych składowisk odpadów, na których są one unieszkodliwiane.

4. Wyzwania stojące przed regionem świętokrzyskim

Oprócz uwarunkowań o charakterze formalno-prawnym, które zdecydowały o podjęciu inicjatywy aktualizacji obowiązującej *Strategii Rozwoju Województwa Świętokrzyskiego do roku 2020*, istnieją także inne przesłanki, które wskazują na konieczność gruntownej zmiany dotychczasowej SRWŚ.

Należy na wstępie przypomnieć, w jakich warunkach tworzona była obecna SRWŚ. Skutki światowego kryzysu finansowego oraz rosnące zadłużenie strefy Euro negatywnie wpływały na stabilność Unii Europejskiej, podsycając nastroje eurosceptyczne. Przyszłość i jedność Wspólnoty wydawała się niepewna, podobnie jak kształt i wymiar finansowy Polityki Spójności, w oparciu o którą realizowana jest znacząca część przedsięwzięć rozwojowych w naszym kraju. W związku z powyższym, wizja Strategii, sformułowana w tym trudnym otoczeniu, brzmiała następująco – *Świętokrzyskie – region zasobny w kapitał i gotowy na wyzwania*.

Od lipca 2013 roku, kiedy to Sejmik Województwa przyjął SRWŚ 2020, minęło sześć lat. Wiele problemów i wyzwań, z którymi mierzył się region świętokrzyski, wciąż pozostało aktualne, jak postępująca dywergencja względem najsilniejszych polskich województw, niska konkurencyjność gospodarki, czy wciąż niewystarczająca jakość infrastruktury publicznej.

Tym niemniej, oprócz wciąż widocznych zapóźnień infrastrukturalnych, jeszcze większego znaczenia nabrały inne czynniki, stanowiące barierę w rozwoju regionu. Dotyczą one szeroko pojętego kapitału ludzkiego, stanowiącego podstawę, a jednocześnie warunek niezbędny do budowy nowoczesnej gospodarki. Wysiłki na rzecz zwiększania wiedzy i kwalifikacji kadr regionalnej gospodarki oraz równoległe prowadzone działania ukierunkowane na poprawę jakości życia mieszkańców województwa są niezbędne dla zwiększenia dynamiki procesów rozwojowych w regionie, jak również przewyciężenia negatywnych zjawisk demograficznych.

Biorąc powyższe pod uwagę, można sformułować podstawowe wyzwania, przed jakimi stanie województwo świętokrzyskie w najbliższych latach, które jednocześnie powinny znaleźć odzwierciedlenie w SRWŚ 2030+. Skuteczna odpowiedź na te wyzwania ze strony Samorządu Województwa wymaga ścisłej współpracy i zaangażowania wszystkich najważniejszych partnerów, reprezentujących sferę publiczną (administracja rządowa, samorządy lokalne, uczelnie i instytucje badawczo-rozwojowe), gospodarczą, jak również pozarządową.

Wyzwanie 1. Negatywne procesy demograficzne

Województwo świętokrzyskie stoi przed wyzwaniem, związanym z negatywnymi zjawiskami demograficznymi, takimi jak szybki proces starzenia się ludności, niski poziom dzietności oraz niekorzystne saldo migracji. Skutkiem tych procesów będą zmiany w strukturze gospodarki i sytuacji społeczno-ekonomicznej regionu.

Trafne zdiagnozowanie wszystkich przyczyn niekorzystnych procesów demograficznych, odpowiednie dobranie dostępnych instrumentów polityki regionalnej, jak również mobilizacja zasobów i konsekwentna realizacja zamierzonych celów, stanowić będzie jedno z najistotniejszych wyzwań, stojących przed Samorządem Województwa Świętokrzyskiego w najbliższych latach.

Wyzwanie 2. Niska aktywność społeczna i ekonomiczna mieszkańców województwa świętokrzyskiego

O rozwoju społeczno-gospodarczym we współczesnym świecie w znacznej mierze decyduje kapitał ludzki. Niezbędna jest intensyfikacja działań, mających na celu dostosowanie kwalifikacji zasobów ludzkich do potrzeb wynikających z budowy gospodarki opartej na wiedzy. Działania te powinny dotyczyć każdego etapu edukacji, za szczególnym naciskiem na szkolnictwo zawodowe, edukację na poziomie wyższym oraz kształcenie ustawiczne.

Istnieje także potrzeba tworzenia w regionie klimatu sprzyjającego aktywności społecznej, rozwojowi postaw przedsiębiorczych, sprzyjanie kreatywności, otwartości i współpracy, co wpisuje się w szeroko pojęty nurt budowy wysokiej jakości kapitału społecznego.

Odwróceniu niekorzystnych zjawisk demograficznych służyć powinny dążenia do poprawy życia mieszkańców województwa świętokrzyskiego, uwzględniające m.in. poprawę dostępu do opieki żłobkowej, przedszkoli, szkół, opieki zdrowotnej oraz oferty kulturalnej. W związku ze starzeniem się społeczeństwa, dodatkowego znaczenia nabiera konieczność zapewnienia wszechstronnej opieki skierowanej dla seniorów, w tym usług sanatoryjno-uzdrowiskowych.

Troska o świętokrzyskie rodziny, wraz z zapewnieniem odpowiednich warunków dla ich harmonijnego rozwoju, powinna stanowić punkt centralny polityki społecznej Samorządu Województwa nowej Strategii Rozwoju Województwa Świętokrzyskiego 2030+.

Szczególny nacisk powinien być ponadto położony na zwiększenie sprawności instytucjonalnej samorządów i innych instytucji publicznych, w tym również w kwestii zarządzania procesami rozwojowymi oraz pozyskiwania środków na inwestycje ze źródeł krajowych i zagranicznych.

Wyzwanie 3. Słaba produktywność i innowacyjność gospodarki województwa świętokrzyskiego

Województwo Świętokrzyskie jest regionem o tradycyjnej i mało innowacyjnej gospodarce, która nie tworzy wystarczającej liczby wysokiej jakości dobrze płatnych miejsc pracy. Przedsiębiorstwa wykazują jednocześnie niską aktywność w działalności eksportowej.

Gruntowna zmiana modelu funkcjonowania świętokrzyskiej gospodarki i jej modernizacja, jest kluczowym zadaniem na najbliższe lata, biorąc pod uwagę konieczność sprostania globalnym wyzwaniom, do których należą m.in. dążenie do obniżenia energochłonności gospodarki i oszczędności zasobów (gospodarka w obiegu zamkniętym) oraz czwarta rewolucja przemysłowa (Przemysł 4.0) – koncepcja uwzględniająca integrację technik wytwórczych, automatyzacji oraz przetwarzania i wymiany danych cyfrowych.

Istotne jest ponadto, by działalność szeroko pojętego otoczenia biznesu, z uwzględnieniem parków technologicznych, instytucji badawczo-rozwojowych, funduszy pożyczkowych i poręczeniowych, podlegała dalszej profesjonalizacji i lepiej odpowiadała zapotrzebowaniu ze strony przedsiębiorstw.

Wyzwanie 4. Niewystarczająca infrastruktura podnosząca konkurencyjność i atrakcyjność inwestycyjną regionu

Województwo świętokrzyskie stoi przed wyzwaniem związanym z zapewnieniem odpowiedniej infrastruktury, która zagwarantuje spójność wewnątrzregionalną oraz wpłynie na poprawę bezpieczeństwa ruchu drogowego, podniesienie jakości życia mieszkańców i wzrost atrakcyjności inwestycyjnej regionu. Doprowadzenie do realizacji kluczowych dla województwa przedsięwzięć infrastrukturalnych, w szczególności mających na celu jego otwarcie komunikacyjne, determinować będzie pozycję konkurencyjną Świętokrzyskiego w kolejnych latach.

Zdecydowanych działań wymaga kwestia transportu publicznego, którego dotychczasowe funkcjonowanie nie przeciwdziała wykluczeniu mieszkańców znacznej części regionu w dostępie do edukacji i rynku pracy.

Odpowiednie planowanie przestrzenne powinno być podstawą prowadzenia przez miasta i gminy województwa świętokrzyskiego swoich działań rozwojowych, co pozytywnie wpływa na tworzenie ładu przestrzennego, ułatwia i przyspiesza procesy inwestycyjne oraz pozwala ograniczać koszty budowy i utrzymania infrastruktury publicznej.

Wyzwanie 5. Zagrożenia klimatyczne

Wyzwaniem dla województwa świętokrzyskiego w najbliższych latach będzie również konieczność dostosowania się do zmieniającego się klimatu, którego skutki mogą stać się coraz bardziej odczuwalne.

Zmiany klimatu powodują ogromne problemy takie jak wichury, powodzie czy susze oraz mają istotny wpływ na gospodarkę wodną kraju. Polska ma stosunkowo niewielkie zasoby wodne, a województwo świętokrzyskie jest wśród czterech regionów, które są w największym stopniu narażone na brak dostępności wody. Według danych GUS aż 97,4% wody, jaką czerpiemy na potrzeby ludności w województwie świętokrzyskim, pochodzi z ujęć podziemnych, które ulegają ciągłemu zmniejszaniu. Biorąc pod uwagę fakt, że tylko 6% wody w Polsce jest zatrzymywana, nasz kraj oraz region świętokrzyski stoją przed dużym wyzwaniem dotyczącym retencji zasobów wodnych. Działania prowadzone przez rząd powinny być uzupełniane wsparciem na poziomie regionalnym oraz lokalnym.

Dzięki rosnącej świadomości ekologicznej, a co za tym idzie aktywnej polityce inwestycyjnej w obszarze szeroko rozumianego środowiska naturalnego, nadal istotnymi wyzwaniami dla regionu świętokrzyskiego pozostają: poprawa jakości powietrza, uporządkowanie gospodarki wodno-ściekowej oraz zwiększenie wykorzystania odnawialnych źródeł energii.

Stacje pomiarowe jakości powietrza w województwie świętokrzyskim wielokrotnie wskazują, zwłaszcza w okresie zimowym, na bardzo wysokie przekroczenie norm dotyczących stężenia pyłu PM10. Występowanie tak wysokich stężeń zagraża zdrowiu i życiu mieszkańców, dlatego należy bezwzględnie dążyć do sukcesywnej redukcji emisji zanieczyszczeń powietrza, szczególnie tych pochodzących z systemów indywidualnego ogrzewania domów i mieszkań.

Jakość środowiska w dużym stopniu zależy od racjonalnej gospodarki wodno-ściekowej. Miasta i gminy województwa świętokrzyskiego będą nadal prowadziły działania na rzecz budowy nowych oraz modernizacji istniejących oczyszczalni ścieków oraz systemów zbiorczej kanalizacji sanitarnej i deszczowej.

Sektorem szczególnie wrażliwym na zmiany klimatu jest energetyka. Samorząd Województwa będzie promował i wspierał działania ukierunkowane na rozwój odnawialnych źródeł energii i budownictwa energooszczędnego.

5. Organizacja procesu opracowania SRWŚ 2030+

5.1. Zasady opracowania SRWŚ 2030+

Opracowanie Strategii Rozwoju Województwa Świętokrzyskiego 2030+ będzie zgodne z następującymi zasadami:

- 1) **Zasada autonomiczności** samorządu województwa, do którego kompetencji należy opracowanie strategii oraz decyzja o jej zawartości;
- 2) **Zasada spójności**, oznaczająca obowiązek zapewnienia spójności wszystkich dokumentów strategicznych na poziomie województwa oraz zgodność z obowiązującymi strategiami krajowymi, a także dokumentami programowymi UE;
- 3) **Zasada koordynacji**, związana z łączeniem działań, mechanizmów i instrumentów polityki spójności UE, polityki regionalnej państwa oraz różnych polityk sektorowych wdrażanych na poziomie województwa;
- 4) **Zasada subsydiarności**, która jest jedną z kluczowych zasad polityki rozwoju, zakładającą, że planowanie i realizacja interwencji publicznej prowadzone jest na odpowiednim – możliwie najniższym - poziomie zarządzania, gwarantującym jej najwyższą efektywność;
- 5) **Zasada koncentracji**, oznaczająca skupienie ograniczonych środków finansowych i zasobów organizacyjnych na interwencję w działania strategiczne w wybranych dziedzinach decydujących o konkurencyjności województwa, jak również na wyodrębnionych obszarach geograficznych – biegunach wzrostu oraz obszarach problemowych;
- 6) **Zasada partnerstwa**, rozumiana jako współdziałanie, współdecydowanie oraz współodpowiedzialność różnorodnych środowisk i instytucji zaangażowanych w proces rozwoju regionalnego, traktowanych jako partnerów w procesie formułowania celów rozwojowych, mechanizmów ich wdrażania i monitorowania efektów;
- 7) **Zasada monitorowania i ewaluacji**, definiowana jako potrzeba oceny skuteczności i efektywności podejmowanych działań w ramach polityki rozwoju oraz monitorowanie stopnia osiągnięcia założonych celów; zgodnie z tą zasadą należy wypracować odpowiednie mechanizmy sprawozdawczości, monitoringu i ewaluacji;
- 8) **Zasada wieloszczeblowego zarządzania** uwzględniająca integrującą i koordynacyjną rolę samorządu województwa na poziomie regionalnym oraz znacznie większe włączenie władz samorządowych szczebla lokalnego w programowanie i działania rozwojowe;
- 9) **Zasada zrównoważonego rozwoju** rozumiana jako konieczność oceny potencjalnych skutków dla środowiska zakładanych celów rozwojowych oraz ich integrowania z wymogami ochrony środowiska.

5.2. Podmioty zaangażowane w proces opracowania SRWŚ 2030+

Zgodnie z art. 11 ust. 1 ustawy o samorządzie województwa za opracowanie strategii rozwoju województwa odpowiedzialny jest samorząd województwa, a przygotowanie projektu strategii jest zadaniem Zarządu Województwa. Całość prac nad *SRWŚ 2030+* koordynuje Departament Inwestycji i Rozwoju na podstawie Regulaminu Organizacyjnego UMWS oraz Uchwały nr V/73/19 Sejmiku Województwa Świętokrzyskiego w sprawie określenia zasad, trybu i harmonogramu opracowania Strategii Rozwoju Województwa Świętokrzyskiego 2030+. W prace zaangażowane będą wszystkie departamenty UMWS oraz jednostki organizacyjne, zgodnie z zakresem kompetencji danej komórki lub jednostki.

Tryb pracy nad opracowaniem *SRWŚ 2030+* będzie miał charakter społeczno-ekspertki. W procesie tym zostanie zapewniony szeroki udział podmiotów regionalnych, zaangażowanych w politykę rozwoju województwa. Przedstawiciele i eksperci poszczególnych środowisk, będą mieli możliwość włączenia się w prace nad opracowaniem Strategii na każdym etapie, m.in. poprzez udział w debacie publicznej i konsultacjach społecznych prowadzonych zarówno w trybie zorganizowanych spotkań roboczych, konferencji i seminariów, jak również poprzez zgłaszanie uwag w formie pisemnej lub drogą mailową w trybie ciągłym, aż do czasu zakończenia konsultacji społecznych projektu Strategii. Dodatkowo zapewnione zostanie wsparcie merytoryczne Eksperta zewnętrznego, wybranego w ramach procedury zamówień publicznych. Jego zadaniem będzie m.in. przygotowanie we współpracy z Departamentem właściwym ds. rozwoju regionalnego, Zespołem zadaniowym oraz grupami roboczymi poszczególnych części Strategii, która podlegać będzie konsultacjom społecznym.

Zgodnie z Uchwałą nr V/73/19 w sprawie określenia zasad, trybu i harmonogramu opracowania Strategii Rozwoju Województwa Świętokrzyskiego 2030+:

Sejmik Województwa Świętokrzyskiego jest odpowiedzialny za:

- 1) Podjęcie uchwały w sprawie określenia zasad, trybu i harmonogramu opracowania Strategii Rozwoju Województwa Świętokrzyskiego 2030+;
- 2) Udział w pracach nad projektem Strategii Rozwoju Województwa Świętokrzyskiego 2030+, m.in. poprzez właściwe Komisje Sejmiku Województwa Świętokrzyskiego, obejmujący przede wszystkim formułowanie wniosków dla Zarządu Województwa Świętokrzyskiego;
- 3) Przeprowadzenie debaty oraz podjęcie uchwały w sprawie przyjęcia Strategii Rozwoju Województwa Świętokrzyskiego 2030+.

Zarząd Województwa Świętokrzyskiego jest odpowiedzialny za:

- 1) Organizację procesu przygotowania projektu Strategii Rozwoju Województwa Świętokrzyskiego 2030+;
- 2) Przyjęcie w drodze uchwały założeń programowych oraz struktury dokumentu Strategii Rozwoju Województwa Świętokrzyskiego 2030+;
- 3) Powołanie Zespołu zadaniowego ds. opracowania Strategii Rozwoju Województwa Świętokrzyskiego 2030+ oraz grup roboczych;
- 4) Przyjęcie projektu Strategii Rozwoju Województwa Świętokrzyskiego 2030+;
- 5) Przedłożenie Sejmikowi Województwa Świętokrzyskiego projektu Strategii Rozwoju

Zespół zadaniowy ds. opracowania Strategii Rozwoju Województwa Świętokrzyskiego 2030+ (Zespół Świętokrzyskie 2030+) jest odpowiedzialny za:

- 1) Opiniowanie wyników prac zespołów roboczych;
- 2) Wypracowanie wizji i priorytetów rozwoju regionu, celów i projektów strategicznych;
- 3) Opracowanie systemu monitorowania i ewaluacji Strategii Rozwoju Województwa Świętokrzyskiego 2030+;
- 4) Opiniowanie wniosków, uwag i postulatów zgłoszonych w ramach konsultacji społecznych;
- 5) Opiniowanie projektu Strategii Rozwoju Województwa Świętokrzyskiego 2030+.

Grupy robocze ds. opracowania Strategii Rozwoju Województwa Świętokrzyskiego 2030+

są odpowiedzialne za wypracowanie we współpracy z Ekspertem zewnętrznym propozycji zapisów SRWŚ 2030+, w tym zaproponowanie celów, działań i wskaźników monitorowania w zakresie wybranego tematu/obszaru.

Całość prac nad Strategią Rozwoju Województwa Świętokrzyskiego koordynuje Departament Inwestycji i Rozwoju. W pracach nad Strategią uczestniczą wszystkie departamenty UMWS i jednostki organizacyjne. Departament Inwestycji i Rozwoju zapewnia obsługę toku formalno-prawnego, a także pełni funkcję punktu kontaktowego dla podmiotów zaangażowanych w proces.

Departament Infrastruktury i Rozwoju podejmie działania ukierunkowane na:

- 1) Zebranie informacji i danych statystycznych na potrzeby procesu oceny i opracowania Strategii Rozwoju Województwa Świętokrzyskiego;
- 2) Przygotowanie założeń programowych oraz struktury dokumentu Strategii Rozwoju Województwa Świętokrzyskiego 2030+;
- 3) Współpracę z Ekspertem zewnętrznym;
- 4) Redakcyjne przygotowanie Strategii Rozwoju Województwa Świętokrzyskiego 2030+;
- 5) Organizację konsultacji społecznych projektu Strategii Rozwoju Województwa Świętokrzyskiego 2030+;
- 6) Przeprowadzenie postępowania w sprawie oceny oddziaływania na środowisko dla projektu Strategii Rozwoju Województwa Świętokrzyskiego 2030+.

W trakcie opracowywania dokumentów strategicznych niezbędne jest również zewnętrzne wsparcie regionalnego środowiska naukowego. W tym celu nawiązana zostanie współpraca z ekspertami ze świętokrzyskich uczelni wyższych. Ich rola i zadania będą określone na indywidualnych zasadach, w zależności od bieżących potrzeb. W tym zakresie zlecane będą m.in. ekspertyzy czy analizy tematyczne.

5.3. Ramowy harmonogram opracowania Strategii Rozwoju Województwa Świętokrzyskiego 2030+

L.p.	Zadanie	Podmiot odpowiedzialny	Termin realizacji
1.	Przyjęcie uchwały w sprawie określenia zasad, trybu i harmonogramu opracowania SRWŚ 2030+	Sejmik Województwa Świętokrzyskiego	I kw. 2019 r.
2.	Opracowanie i przyjęcie założeń programowych oraz struktury dokumentu SRWŚ 2030+	Departament właściwy ds. rozwoju regionalnego, Zarząd Województwa Świętokrzyskiego	I/II kw. 2019 r.
3.	Wybór eksperta zewnętrznego, powołanie Zespołu zadaniowego ds. opracowania SRWŚ 2030+ (Zespół Świętokrzyskie 2030+) oraz Grup Roboczych	Departament właściwy ds. rozwoju regionalnego, Zarząd Województwa Świętokrzyskiego	I/II kw. 2019 r.
4.	Przygotowanie i przyjęcie sprawozdania (raportu monitorującego) z realizacji Strategii Rozwoju Województwa Świętokrzyskiego do roku 2020	Departament właściwy ds. rozwoju regionalnego, Zarząd Województwa Świętokrzyskiego	II/III kw. 2019 r.
5.	Opracowanie diagnozy sytuacji społeczno-gospodarczej województwa świętokrzyskiego – potencjały, obszary problemowe, trendy rozwojowe	Ekspert zewnętrzny	II/III kw. 2019 r.
6.	Określenie propozycji wizji i priorytetów rozwoju regionu, celów i projektów strategicznych, opracowanie systemu monitorowania i ewaluacji SRWŚ 2030+	Zespół Świętokrzyskie 2030+, Grupy robocze, Ekspert, Departament właściwy ds. rozwoju regionalnego	III kw. 2019 r.
7.	Przygotowanie i przyjęcie wstępnego projektu SRWŚ 2030+	Departament właściwy ds. rozwoju regionalnego, Ekspert, Zarząd Województwa Świętokrzyskiego	IV kw. 2019 r.
8.	Zaopiniowanie projektu SRWŚ 2030+ przez Komisje Sejmiku Województwa	Sejmik Województwa Świętokrzyskiego	I kw. 2020 r.

9.	Przeprowadzenie konsultacji społecznych projektu SRWŚ 2030+	Zarząd Województwa Świętokrzyskiego, Departament właściwy ds. rozwoju regionalnego	I kw. 2020 r.
10.	Przeprowadzenie oceny oddziaływania na środowisko SRWŚ 2030+	Departament właściwy ds. rozwoju regionalnego	I kw. 2020 r.
11.	Przygotowanie i przyjęcie projektu SRWŚ 2030+ uwzględniającego wyniki przeprowadzonych konsultacji	Departament właściwy ds. rozwoju regionalnego, Zarząd Województwa Świętokrzyskiego	II kw. 2020 r.
12.	Podjęcie uchwały w sprawie przyjęcia SRWŚ 2030+	Sejmik Województwa Świętokrzyskiego	II kw. 2020 r.
13.	Działania informacyjne nt. opracowania Strategii Rozwoju Województwa Świętokrzyskiego 2030+, w tym organizacja konferencji regionalnych i debat z udziałem środowisk regionalnych, zaangażowanych w politykę rozwoju województwa oraz mieszkańców regionu.	Departament właściwy ds. rozwoju regionalnego, Zarząd Województwa Świętokrzyskiego	I kw. 2019 r. – III kw. 2020 r.

5.4. Ocena ex-ante

Obowiązek przeprowadzenia ewaluacji ex-ante Strategii Rozwoju Województwa świętokrzyskiego 2030+ wynika z ustawy z dnia 6 grudnia 2006 r. o zasadach prowadzenia polityki rozwoju.

Głównym celem badania będzie kompleksowa ocena projektu Strategii pod kątem jego spójności logicznej, trafności zaplanowanych działań oraz powiązań ze strategicznymi dokumentami na poziomie krajowym i wspólnotowym. Ocena pozwoli na wypracowanie wniosków i rekomendacji dotyczących pożądaných zmian projektu dokumentu, które przyczynią się do podniesienia jakości metodologicznej, merytorycznej i formalnej dokumentu.

5.5. Prognoza oddziaływania na środowisko

Projekt SRWŚ 2030+ zostanie poddany strategicznej ocenie oddziaływania na środowisko, zgodnie z ustawą z dnia 3 października 2008 r. o udostępnianiu informacji o środowisku i jego ochronie, udziale społeczeństwa w ochronie środowiska oraz o ocenach oddziaływania na środowisko.

Strategiczna ocena oddziaływania na środowisko to postępowanie w sprawie oceny oddziaływania na środowisko skutków realizacji polityki, strategii, planu lub programu, które obejmuje:

- uzgodnienie stopnia szczegółowości informacji zawartych w prognozie oddziaływania na środowisko;
- sporządzenie Prognozy oddziaływania na środowisko;
- uzyskanie wymaganych ustawą opinii;
- zapewnienie możliwości udziału społeczeństwa w postępowaniu.

Celem sporządzenia Prognozy jest w szczególności:

- ocena stopnia i sposobu uwzględnienia zasady zrównoważonego rozwoju i ochrony środowiska we wszystkich częściach Strategii w tym założeń i wytycznych polityki ekologicznej polskiej i UE;
- wskazanie potencjalnych zagrożeń i pól konfliktów ekologicznych związanych z realizacją postanowień projektu Strategii w przedziale czasowym do 2030, przy uwzględnieniu znaczących negatywnych oddziaływań na obszary chronione, w tym Natura 2000;
- określenie możliwości i zasad ograniczenia potencjalnych znaczących oddziaływań na środowisko związanych z realizacją postanowień Strategii wraz ze wskazaniem rozwiązań alternatywnych, które przyczyniają się do zmniejszenia obciążeń środowiskowych.

Przeprowadzenie oceny oddziaływania na środowisko planowane jest w I kwartale 2020 roku.

5.6. Konsultacje społeczne

Podstawą prawną przeprowadzenia konsultacji społecznych jest ustawa z dnia 5 czerwca 1998 r. o samorządzie województwa oraz ustawa z dnia 6 grudnia 2006 r. o zasadach prowadzenia polityki rozwoju. Projekt SRWŚ 2030+ będzie podlegał konsultacji z jednostkami samorządu terytorialnego, partnerami społecznymi i gospodarczymi oraz z Komisją Wspólną Rządu i Samorządu Terytorialnego.

Konsultacje społeczne rozpoczną się ogłoszeniem przez Zarząd Województwa Świętokrzyskiego w dzienniku o zasięgu regionalnym oraz na stronie internetowej www.swietokrzyskie.pro informacji o konsultacjach. Informacja będzie zawierać zaproszenie do uczestnictwa, miejsce i tematy spotkań, konferencji oraz adres strony internetowej, na której zamieszczony będzie projekt dokumentu.

W ramach procesu konsultacji społecznych przewiduje się organizację spotkań terenowych umożliwiających bezpośrednio zaprezentowanie głównych zapisów projektu Strategii, a także skuteczne dotarcie do szerokiego grona osób i instytucji, co z kolei pozwoli na odbycie rzeczowej i konstruktywnej debaty. Konsultacje będą obejmowały dyskusje na forum poszczególnych Komisji Sejmiku Województwa, spotkania z udziałem przedstawicieli samorządu lokalnego, środowiska naukowego, środowiska przedsiębiorców, instytucji społeczno-gospodarczych oraz organizacji pozarządowych. Zarząd Województwa podejmie specjalne działania w celu dotarcia do świadomości młodych ludzi, którzy powinni czuć się współodpowiedzialni za rozwój regionu.

Przeprowadzone zostaną również konsultacje projektu SRWŚ 2030+ za pomocą formularza online oraz poczty elektronicznej. Podstawowymi narzędziami będzie dedykowana podstrona internetowa www.swietokrzyskie.pro (zakładka Strategia rozwoju województwa) oraz adres poczty elektronicznej strategia2030@sejmik.kielce.pl.

Na zakończenie przygotowane zostanie sprawozdanie z przebiegu i wyników konsultacji, zawierające w szczególności ustosunkowanie się do uwag zgłaszanych w trakcie konsultacji wraz z uzasadnieniem. Sprawozdanie zostanie podane do publicznej wiadomości na stronie internetowej www.swietokrzyskie.pro.

5.7. Działania promocyjne i informacyjne

Celem działań informacyjno-promocyjnych będzie wzrost wiedzy partnerów społeczno-gospodarczych oraz podniesienie poziomu świadomości mieszkańców województwa na temat roli, jaką Strategia odgrywa w procesie rozwoju gospodarczego i społecznego regionu. Efektem tych działań będzie uzyskanie akceptacji społecznej dla wizji i priorytetów nowej Strategii.

Informacje o przebiegu prac nad opracowaniem Strategii będą dostępne na stronie internetowej Urzędu Marszałkowskiego Województwa Świętokrzyskiego www.swietokrzyskie.pro (zakładka Strategia rozwoju województwa). W celu wzbudzenia zainteresowania i zaangażowania mieszkańców i instytucji życia publicznego w proces przygotowania SRWŚ 2030+, planowane jest przeprowadzenie kampanii informacyjnej w prasie, radiu oraz telewizji regionalnej.

6. Źródła informacji dla procesu opracowania SRWŚ 2030+

I. Dokumenty Unii Europejskiej:

- Europa 2020. Strategia na rzecz inteligentnego i zrównoważonego rozwoju sprzyjającego włączeniu społecznemu. Komunikat Komisji, Bruksela, marzec 2010.
- Szósty raport kohezyjny na temat spójności gospodarczej, społecznej i terytorialnej. Inwestowanie w przyszłość Europy, Raport Komisji Europejskiej. Bruksela, listopad 2010.
- Siódmy raport kohezyjny na temat spójności gospodarczej, społecznej i terytorialnej. Mój Region, moja Europa, nasza przyszłość. Raport Komisji Europejskiej. Bruksela, wrzesień 2017.
- Pakiet rozwiązań legislacyjnych związanych z uruchomieniem nowych wieloletnich ram finansowych w latach 2021-2027 (projekty). Bruksela, maj 2018.
- Europejski semestr 2019: Ocena postępów w zakresie reform strukturalnych, zapobiegania zakłóceniom równowagi makroekonomicznej i ich korygowania oraz wyniki szczegółowych ocen sytuacji na mocy rozporządzenia (UE) nr 1176/2011. Sprawozdanie krajowe – Polska 2019. Bruksela, luty 2019.

II. Dokumenty i regulacje krajowe:

- Strategia na rzecz Odpowiedzialnego Rozwoju do roku 2020 (z perspektywą do 2030 r.), Warszawa, luty 2017.
- Koncepcja Przestrzennego Zagospodarowania Kraju 2030, Warszawa, grudzień 2011.
- Krajowa Strategia Rozwoju Regionalnego 2030. Rozwój społecznie wrażliwy i terytorialnie zrównoważony (projekt), Warszawa, maj 2019.
- Ustawa z dnia 5 czerwca 1998 r. o samorządzie województwa (Dz. U. z 2019 r. poz. 512);
- Ustawa z dnia 6 grudnia 2006 roku o zasadach prowadzenia polityki rozwoju (Dz.U. z 2018 r. poz. 1307, 1669).
- Ustawa z dnia 3 października 2008 r. o udostępnianiu informacji o środowisku i jego ochronie, udziale społeczeństwa w ochronie środowiska oraz o ocenach oddziaływania na środowisko (Dz. U. z 2018 r., poz. 2081 z późn. zm.).
- System zarządzania rozwojem Polski przyjęty przez Radę Ministrów uchwałą nr 162/2018 z dnia 29 października 2018 r.

III. Regulacje wewnętrzne:

- Uchwała nr V/73/19 Sejmiku Województwa Świętokrzyskiego z dnia 25 lutego 2019 r. w sprawie określenia zasad, trybu i harmonogramu opracowania Strategii Rozwoju Województwa Świętokrzyskiego 2030+;